ISSN - 3139 - 9940 (ONLINE)
ପ୍ରଥମ ବର୍ଷ ।। ଦ୍ୱିତୀୟ ଅର୍ଘ୍ୟ । ଅକ୍ଟୋବର ୨୦୨୬ - ମାର୍ଚ୍ଚ ୨୦୨୭
Volume No -01 । Issue No - 02 । October 2026 - March 2027
ଷାଣ୍ମାସିକ ଓଡ଼ିଆ ଲୋକସାହିତ୍ୟଧର୍ମୀ ଗବେଷଣାତ୍ମକ ପତ୍ରିକା

ମର୍କା ପଣ୍ଡୁମ୍: ଏକ ବିହଙ୍ଗାବଲୋକନ

ଯଶନ ଧରୁଆ
ଅଧ୍ୟାପକ, ମାନବ ସମ୍ବଳ ବିକାଶ ମହିଳା ଉଚ୍ଚ ମାଧ୍ୟମିକ ବିଦ୍ୟାଳୟ, ଗୋବିନ୍ଦପୁର, କେନ୍ଦ୍ରାପଡ଼ା
DOI- https://doi.org/10.5281/zenodo.23321432

ସାରାଂଶ

ଭାରତର ଏକ ବିଶିଷ୍ଟ ବା କେନ୍ଦ୍ରୀୟ ଭାରତର ସର୍ବବୃହତ ଗଣ୍ଡ ଆଦିବାସୀଙ୍କ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ପରିଚୟ, ସଭ୍ୟତା, ପରମ୍ପରା, ସର୍ବପ୍ରାଚୀନ ଗୋଣ୍ଡୱାନା ଭୂ-ଭାଗ (Gondwanaland) ସହିତ ପୁଙ୍ଖାନୁପୁଙ୍ଖ ଭାବରେ ଜଡ଼ିତ । ତାଙ୍କର ସାଂସ୍କୃତିକ ପରମ୍ପରା ପ୍ରକୃତି କୋଳରେ ହିଲୋଲ୍ଲିତ ଦୈନନ୍ଦିନ ଜୀବନ ଜୀବିକାର କାର୍ଯ୍ୟ କଳାପ, କୃଷି, ପରିବେଶଗତ ପରମ୍ପରା ଏବଂ ପେନ୍-ପୁରଖାଙ୍କ ପ୍ରତି ସମ୍ମାନ, କୃତଜ୍ଞତା, ଶ୍ରଦ୍ଧା ସହ ଗଭୀର ଭାବରେ ଜଡ଼ିତ । ଗଣ୍ଡ ଆଦିବାସୀଙ୍କ ସ୍ପନ୍ଦନଶୀଳ ସାଂସ୍କୃତିକ ପରମ୍ପରାର ଅନ୍ୟ ଏକ ବିଶିଷ୍ଟ ପର୍ବ ହେଉଛି 'ମର୍କା ପଣ୍ଡୁମ୍' । ଏହି ଆଲେଖ୍ୟରେ ମର୍କା ପଣ୍ଡୁମର ବିସ୍ତୃତ ଅର୍ଥ, ପେନ୍-ପୁରଖା ଓ ପ୍ରକୃତି ପ୍ରତି ଥିବା ସମ୍ମାନ, ଋତୁ ଚକ୍ରର ପାରସ୍ପରିକ କ୍ରିୟା, ଭ୍ରାତୃତ୍ୱ ବନ୍ଧନ ଓ ସମସାମୟିକ ସମାଜରେ ଥିବା ଏହି ପର୍ବର ଗୁରୁତ୍ୱ ବିଷୟରେ ଆଲୋଚନା କରାଯାଇଛି ।

ମୂଳଶବ୍ଦ - ଗଣ୍ଡ, ମର୍କା ପଣ୍ଡୁମ୍, ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ, ପେନ୍-ପୁରଖା, ସଂସ୍କୃତି ଓ ପରମ୍ପରା, ପ୍ରକୃତି ।

ପରିଚୟ :

ଭାରତ ଆଦିବାସୀ ସଂସ୍କୃତିର ଏକ ଉଲ୍ଲେଖନୀୟ ବିବିଧତାର ଭଣ୍ଡାର ଘର । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଆଦିବାସୀଙ୍କ ନିଜସ୍ୱ ଭାଷା, ସଂସ୍କୃତି, ପରମ୍ପରା ଓ ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ବିଶ୍ୱାସ ରହିଛି । ସର୍ବପ୍ରାଚୀନ ଗୋଣ୍ଡୱାନା ଭୂ-ଭାଗ ସହିତ ସର୍ବୋତ୍କୃଷ୍ଟ ଭାବରେ ଜଡ଼ିତ ଗଣ୍ଡ ଆଦିବାସୀଙ୍କ ସାଂସ୍କୃତିକ ପରମ୍ପରା, କଳା, ସ୍ଥାପତ୍ୟ, ଐତିହ୍ୟ ସୁପ୍ରସିଦ୍ଧ । ଗଣ୍ଡ ଆଦିବାସୀ ମଧ୍ୟ ପ୍ରଦେଶ, ଛତିଶଗଡ, ଓଡ଼ିଶା, ମହାରାଷ୍ଟ୍ର, ତେଲେଙ୍ଗାନା, ଗୁଜୁରାଟ, କର୍ଣ୍ଣାଟକ, ଝାଡ଼ଖଣ୍ଡ, ପଶ୍ଚିମବଙ୍ଗ ପ୍ରଭୃତି ରାଜ୍ୟମାନଙ୍କରେ ବ୍ୟାପକ ଉପସ୍ଥିତି ଥିବା ଯୋଗୁଁ ଏକ ପ୍ରମୁଖ ସ୍ଥାନ ଅଧିକାର କରିଛନ୍ତି । ଗଣ୍ଡ ସମ୍ପ୍ରଦାୟ ନିଜସ୍ୱ ମୌଖିକ କଥା ଓ କାହାଣୀ, ଲୋକଗୀତ, ନୃତ୍ୟ, ରୀତିନୀତି, ସାଂସ୍କୃତିକ ପରମ୍ପରାକୁ ପ୍ରକୃତି ଓ ପରିବେଶ ସହିତ ଘନିଷ୍ଠ ସମ୍ବନ୍ଧ ସ୍ଥାପନ କରି ସମୃଦ୍ଧ ସହ ବଞ୍ଚାଇ ରଖିଛନ୍ତି ।

ବର୍ଣ୍ଣନା :

ପ୍ରାଚୀନ ଗୋଣ୍ଡୱାନା ଭୂ-ଭାଗ ତଥା ବର୍ତ୍ତମାନର କେନ୍ଦ୍ରୀୟ ଭାରତର ସମୃଦ୍ଧ ଗଣ୍ଡ ଆଦିବାସୀଙ୍କ ସାଂସ୍କୃତିକ ପରମ୍ପରାରେ ମର୍କା ପଣ୍ଡୁମ୍ ଏକ ବିଶିଷ୍ଟ ପର୍ବ । ଏହି ପର୍ବ କେବଳ ଧରଣୀ ବକ୍ଷର ପ୍ରକୃତି କୋଳର ଜଙ୍ଗଲରେ ନୂତନ ଫୁଲ ଫଳ ଆସିବାର ଆନନ୍ଦର ପର୍ବ ନୁହେଁ, ବରଂ ପ୍ରକୃତି ପୂଜା, ସଂସ୍କୃତି, ପରମ୍ପରାର ବଜାୟ ରଖିବା ଏବଂ ପେନ୍-ପୁରଖାଙ୍କ ସହିତ ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ଅନ୍ତରଙ୍ଗର ଗଭୀର ସଂଯୋଗ ସ୍ଥାପନ କରିବା ଏହି ପର୍ବର ମୁଖ୍ୟ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ । ଏହି ପର୍ବ ମାନବ ଜୀବନର ମୌଳିକ ଜୀବନ ପ୍ରଣାଳୀ, ମୂଲ୍ୟବୋଧ, ପ୍ରେମ, ସମ୍ମାନ, ସ୍ମୃତି, କୃତଜ୍ଞତା ଏବଂ ଭ୍ରାତୃତ୍ୱଭାବକୁ ସ୍ପଷ୍ଟ ଭାବରେ ପ୍ରତିଫଳିତ କରିଥାଏ ।

'ମର୍କା' ଶବ୍ଦର ଅର୍ଥ ଆମ୍ବ ଓ 'ପଣ୍ଡୁମ୍' ଶବ୍ଦର ଅର୍ଥ ପର୍ବ, ଅର୍ଥାତ୍ 'ମର୍କା ପଣ୍ଡୁମ୍'ର ଅର୍ଥ ହେଉଛି ଆମ୍ବର ପର୍ବ । ଧରଣୀ ବକ୍ଷର ପ୍ରକୃତି କୋଳରେ ଫାଲଗୁନ ମାସରେ ପୁଷ୍ପରେଣୁର ସମୀରଣ ସ୍ପର୍ଶରେ ଜଙ୍ଗଲରେ ବୃକ୍ଷଲତାମାନଙ୍କରେ ପୁଷ୍ପ ପ୍ରସ୍ଫୁଟିତ ହୋଇ, ଚୈତ୍ରମାସରେ ଫଳରେ ଆଭରଣ ହେଲେ ଆଦିବାସୀମାନଙ୍କର ମନ ଆନନ୍ଦରେ ଉତଫୁଲ୍ଲିତ ହୋଇ ଉଠେ । ସେତେବେଳେ ସେମାନେ ସେହି ଫୁଲ ଫଳକୁ ସିଧାସଳଖ ଗ୍ରହଣ ନକରି, ସର୍ବ ପ୍ରଥମେ ପ୍ରକୃତି ପ୍ରତି ସମ୍ମାନ ଓ ପେନ୍ ପୁରଖାଙ୍କ ପରିଦର୍ଶନ ପାଇଁ ସେବା, କୃତଜ୍ଞତା, ଏବଂ ଅନୁରୋଧ କରିବାକୁ ଏକତ୍ରୀତ ହୁଅନ୍ତି । ଏହି ଏକତ୍ରୀତ ହେବାରେ ସବୁଜ ବନାନୀ ପ୍ରକୃତି ପ୍ରତି ପ୍ରେମ ଓ ସମ୍ମାନ ଦେଇ ତାର ସଂରକ୍ଷଣ ପାଇଁ ମନ ବୋଲାଯାଏ । ଏହି ପର୍ବ କୌଣସି ଆନୁଷ୍ଠାନିକ ପର୍ବ ନୁହେଁ, ଏହା ହେଉଛି ପ୍ରକୃତି ଓ ପେନ୍ ପୁରଖାଙ୍କ ପ୍ରତି ଥିବା ଆନ୍ତରିକ ପ୍ରେମ-ସ୍ନେହ-ଶ୍ରଦ୍ଧା-ସମ୍ମାନ ତଥା ବିନମ୍ର ପ୍ରାର୍ଥନାର ପର୍ବ । ତେଣୁ ଆବାଳ ବୃଦ୍ଧ ବନିତାଙ୍କ କଣ୍ଠରୁ ଝରି ପଡେ ....

"ହେ ! ପ୍ରକୃତିମୟୀ ମା
ହେ ! ପିତୃ ପୁରୁଷ
ଆପଣଙ୍କ ଆଶୀର୍ବାଦ ସ୍ନେହ-ଶ୍ରଦ୍ଧା-ଦୟାରୁ
ଆମ୍ଭ ଜୀବନ ମହାନ,
ଅମୃତ ପ୍ରକୃତି କୋଳରେ
ଫୁଲ-ଫଳ ଆହାର ଭଣ୍ଡାର
ଆମ୍ଭପାଇଁ ଆପଣଙ୍କର ଆଶୀର୍ବାଦ ।"

ଏହିପରି କାକଲ୍ୟ କଣ୍ଠରେ ଗୀତ ଗାନ କରି ପ୍ରକୃତିକୁ ସମ୍ମାନ ଏବଂ ପେନ୍ ପୁରଖାଙ୍କ ନିକଟରେ କୃତଜ୍ଞତା ଜ୍ଞାପନ ଜଣାଇ ଆଶୀର୍ବାଦ ଭିକ୍ଷା କରନ୍ତି ।

ଭାରତର ଭୌଗୋଳିକ ପରିବେଶର ପ୍ରତି କୋଣ ଅଣୁକୋଣରେ ପ୍ରାପ୍ତ ଫଳ ହେଉଛି ଆମ୍ବ, ଏହି ଆମ୍ବ ପ୍ରକୃତରେ ମାଧୁର୍ଯ୍ୟ ଓ ମନୋହର । ଆଦିବାସୀ ସମ୍ପ୍ରଦାୟ ଓ ଭାରତୀୟ ସାଂସ୍କୃତିକ ପରମ୍ପରାରେ ଆମ୍ବଗଛ, ଆମ୍ବପତ୍ର, ଆମ୍ବଫୁଲ ପବିତ୍ରତାର ଆଭାର, ତେଣୁ ଆମ୍ବକୁ ଫଳ ମଧ୍ୟରେ ରାଜା ଭାବରେ ଗ୍ରହଣ କରାଯାଏ । ବସନ୍ତରେ ଯେତେବେଳେ ବଣଜଙ୍ଗଲର ବୃକ୍ଷ ରାଜିରେ ବିଭିନ୍ନ ଫୁଲ ଫଳ ଯଥା- ଆମ୍ବ, ଚାର, ଡିମିରି,

କେନ୍ଦୁ, କୁଶୁମ, ମହୁଲ, ପଳାଶ, ଶିମୁଳି, ଶାଳ ପ୍ରଭୃତି ଫୁଲଫଳ ବୃକ୍ଷମାନଙ୍କରେ ମଣ୍ଡିତ ହୋଇ ଲୋକଙ୍କୁ ଆକର୍ଷିତ କରିଥାଏ, ସେତେବେଳେ ବଣଜଙ୍ଗଲରେ ବସବାସ କରୁଥିବା ଲୋକ ତଥା ଆଦିବାସୀ ଲୋକଙ୍କ ମନ ଖୁସିର ଜୁଆର ଖେଳିଉଠେ । ସେହି ଫୁଲଫଳକୁ ସିଧା ସଳଖ ଗ୍ରହଣ ନ କରି ତାର ସମ୍ମାନ ପାଇଁ ଯେଉଁ ପର୍ବ ପାଳନ କରନ୍ତି ତାହା ବିଭିନ୍ନ ଆଦିବାସୀ ଗୋଷ୍ଠୀରେ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ନାମରେ ନାମିତ । ଗଣ୍ଡ ଆଦିବାସୀଙ୍କ ଭାଷା ଓ ସଂସ୍କୃତିରେ ଏହି ପର୍ବକୁ ଫଳ ମଧ୍ୟରେ ରାଜା ଆମ୍ବର ନାମାନୁସାରେ 'ମର୍କା ପଣ୍ଡୁମ' ତଥା 'ଆମ୍ବ ପର୍ବ' ନାମରେ ନାମିତ କରିଛନ୍ତି । ଏହି ପର୍ବକୁ 'ଆମ ଜୁନାନୀ', 'ଆମ ପୁହାନା' ମଧ୍ୟ କୁହାଯାଏ । ମର୍କା ପଣ୍ଡୁମର ପ୍ରକୃତ ଭାବ ସେତେବେଳେ ପ୍ରତିଫଳିତ ଓ ପ୍ରତିଧ୍ୱନିତ ହୋଇଥାଏ, ସବୁଜ ବନାନୀ ପ୍ରକୃତି କୋଳର ବୃକ୍ଷ ଲତାର ଶିହରିତ ଝଙ୍କୃତ ପତ୍ରର ସୁରେ ନାନା ରଙ୍ଗର ପୁଲଫଳର ମହକେ, ଝରଣାର କୁଳୁ... କୁଳୁ...କଲ୍ଲୋଳେ ଏବଂ ପଶୁ ପକ୍ଷୀଙ୍କ ମନୋରଞ୍ଜନ କାକଳ୍ୟ କୂଜନ ସଙ୍ଗେ ଢୋଲ, ଢାକା, ମାଦଳ, ଭେରୀତୁରୀର ତାଳେ ତାଳେ ଲୋକଙ୍କ ମୁଖରେ ଗଣ୍ଡ ସମ୍ପ୍ରଦାୟର ପାରମ୍ପରିକ ଗୀତ ଓ ନୃତ୍ୟ ରେଲା....ପେଟା.... ସଙ୍ଗୀତ ଗୁଞ୍ଜରିତ ହୋଇ ଭୂମିଠାରୁ ଆକାଶ ଯାଏ ମାନବ ଜୀବନର କଥା ଓ କାହାଣୀର ଗୀତ ଓ ମିତର ଭାବ ବୁଣି ଦିଏ ।

ଏହି ପର୍ବ ଗଣ୍ଡ ଆଦିବାସୀ ସମ୍ପ୍ରଦାୟର ରୀତିନୀତି ଅନୁଯାୟୀ ବିଭିନ୍ନ ଅଞ୍ଚଳରେ ଲୋକଙ୍କ ସୁବିଧା ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଚୈତ୍ର ମାସରେ ପାଳନ କରାଯାଏ, କିନ୍ତୁ ଚୈତ୍ର ପୂର୍ଣ୍ଣିମା ଦିନକୁ ମୁଖ୍ୟ ଦିନ ଭାବରେ ଗ୍ରହଣ କରାଯାଏ । ସାଧାରଣତଃ ଏହି ପର୍ବ ପ୍ରକୃତି, କୃଷିଚକ୍ର, ଜଙ୍ଗଲଜାତ ଦ୍ରବ୍ୟ, ଫୁଲଫଳକୁ ନେଇ ପୂଜାର୍ଚ୍ଚନା କରି, କୃଷି ସୁରକ୍ଷାର ପ୍ରଜନନ ସମୃଦ୍ଧି ଏବଂ ପେନ୍ ପୁରଖାଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଦିବ୍ୟ ଶକ୍ତିର ଉପସ୍ଥିତିର ବିଶ୍ୱାସକୁ ପ୍ରତିଫଳନ କରିଥାଏ । ପ୍ରକୃତିର ଋତୁକାଳୀନ କୃଷିପଞ୍ଜିକା ସହିତ ସମ୍ବନ୍ଧିତ ଏହି ପର୍ବରେ ଗଣ୍ଡ ସମ୍ପ୍ରଦାୟର ଲୋକମାନେ ପରବର୍ତ୍ତୀ ସମୟରେ ମଧ ଭଲ ଫସଲ ଅମଳ ପାଇଁ ଦେବତା ଓ ପେନ୍ ପୁରଖାଙ୍କ ନିକଟରେ ପ୍ରାର୍ଥନା କରିଥାନ୍ତି ।

ଏହି ପର୍ବ ପାଳନ ପାଇଁ କିଛି ଦିନ ପୂର୍ବରୁ ପ୍ରସ୍ତୁତି ଚାଲେ । ଯେଉଁଥିରେ ଗାଁର ପୂଜାରୀ (ବୈଗା), ମୁଖିଆ (ମାଝୀ) ଏବଂ ଲୋକମାନେ ଏକତ୍ରିତ ହୋଇ ଏକ ଶୁଭଦିନ (ନେଣ୍ଡନେକେ) ନିର୍ଣ୍ଣୟ କରି ପୂଜା ପାଇଁ ପେନ୍-ଠାନ୍, ଘରଦ୍ୱାର ଏବଂ ଜଙ୍ଗଲରେ ଯେଉ ଯେଉଁ ସ୍ଥାନମାନଙ୍କରେ ପୂଜା କରନ୍ତି ସେହିସବୁ ସ୍ଥାନକୁ ଗୋବରରେ ଲିପାପୋଛା ସଫାସୁତାର କରି ନାନାଦି ଫୁଲ, ତାଳପତ୍ରରେ ସାଜସଜ୍ଜା କରି ପୂଜା (ଗୋଂଗୋ କୀନା) ପାଇଁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୁଅନ୍ତି ।

ଏହି ପର୍ବରେ ଆଦିବାସୀ ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ଦୃଷ୍ଟିର ପେନ୍ ଠାନ ଓ ପଣ୍ଡୁମ ସ୍ଥଳୀରେ ପୂଜା କରିବା ପାଇଁ ଲୋକେ ଆମ୍ବ, ମହୁଲ, ଚାର, କେନ୍ଦୁ, ପଳାଶ, ଶାଳ ପ୍ରଭୃତି ଫୁଲଫଳ ଅର୍ପଣ କରିବା ସହ ଆଦିବାସୀ ପରମ୍ପରା ଓ ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ବିଶ୍ୱାସ ଅନୁଯାୟୀ ବିଭିନ୍ନ ଅମଳ ଖାଦ୍ୟଶସ୍ୟ ଏବଂ ଛେଳି, ମେଣ୍ଢା, କୁକୁଡ଼ା, ବଳି ଦେଇ ନୈବେଦ୍ୟ କୃତଜ୍ଞତା ଜ୍ଞାପନ କରିଥାନ୍ତି ଯାହା ପେନ୍ ପୁରଖାଙ୍କ ସହିତ ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ଦିବ୍ୟତାର ପାରସ୍ପରିକ ମିଳନର ପ୍ରତୀକାତ୍ମକ ଭାବକୁ ସୂଚାଇ ଥାଏ । ପୂଜା ସ୍ଥଳୀରେ ଅର୍ପଣ ସବୁ ଫଳ, ଅମଳ ଶସ୍ୟ ଏବଂ ନୈବେଦ୍ୟ ବଳିକୁ ପ୍ରସାଦ (ପେନ୍ ହୁକ୍କା, ପେନ୍ ପୁନେ) ସ୍ୱରୂପ ଗ୍ରହଣକରି ସାମାଜିକ ସମାନତାର ବାର୍ତ୍ତା ଦିଆଯାଏ ।

ସଙ୍ଗୀତ ଓ ନୃତ୍ୟ ଏହି ପର୍ବର ଅବିଚ୍ଛେଦ୍ୟ ଅଙ୍ଗ । ଆବାଳବୃଦ୍ଧବନିତା ଯାଏ ପ୍ରକୃତିର ପୁଷ୍ପ, ପତ୍ର, ପୁଚ୍ଛ, ସହିତ ସଜାଇ ହୋଇ ଢୋଲ, ଢାକା, ମାଦଳ, କୋଟୋଲୋକା, ବାଣା, ଯାତୁର ପ୍ରଭୃତି ବାଦ୍ୟ ଯନ୍ତ୍ର ଓ ପାରମ୍ପରିକ ରେଲା ପେଟା ଗୁଞ୍ଜି ଏକତ୍ରିତ ହୋଇ ନୃତ୍ୟ କରିଥାନ୍ତି ।

ଏହି ପର୍ବରେ ଗୂଢ଼ ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ବିଶ୍ୱାସ ରହିଛି, ଯାହା ଦେବତା ଓ ପେନ୍ ପୁରଖାଙ୍କ ସହିତ ନୈବେଦ୍ୟ ଆନ୍ତରିକ ଅନୁଭୂତି ସହିତ ମିଳନ ହୋଇଥାଏ । ଯାହାର ଫଳସ୍ୱରୂପ ମାନବ ନିଜର ସମସ୍ୟା ଓ ଅସୁବିଧା ଜଣାଇ ସେଥିରୁ ମୁକ୍ତି ପାଇଁ ପ୍ରାର୍ଥନା କରିଥାନ୍ତି ।

ସାମାଜିକ କାର୍ଯ୍ୟ ଏହି ପର୍ବର ଅନ୍ୟଏକ ବଳିଷ୍ଠଦିଗ। ପର୍ବର ପୂଜାଧ୍ୱଜା ଓ ସାଂସ୍କୃତିକ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ ସମାପ୍ତ ପରେ ଅନେକ ମୌଳିକ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ, ମୂଲ୍ୟବୋଧ କର୍ମ, ପ୍ରକୃତି, ଭାଷା, ସାହିତ୍ୟ, ସଂସ୍କୃତି, ପରମ୍ପରା ଏବଂ ଭାତୃତ୍ୱ ଭାବ ଇତ୍ୟାଦିର ସରଂକ୍ଷଣ ପାଇଁ ସଚେତନମୂଳକ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ କରିଥାନ୍ତି ।

ଉପସଂହାର :

'ମର୍କା ପଣ୍ଡୁମ' ଗଣ୍ଡ ଆଦିବାସୀ ସଂସ୍କୃତି ଓ ପରମ୍ପରାର ଗଭୀର ପ୍ରାଣବନ୍ତ ପ୍ରକାଶନ । ଏହି ପର୍ବରେ ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ବିଶ୍ୱାସ, ସାମାଜିକ ମୂଲ୍ୟବୋଧ, ପ୍ରକୃତି ଓ ପରିବେଶଗତ ସଚେତନତାକୁ ମୂର୍ତ୍ତିମନ୍ତ କରିଥାଏ । ଅତୀତ, ବର୍ତ୍ତମାନ ଓ ଭବିଷ୍ୟତ ମଧ୍ୟରେ ସଂସ୍କୃତି ଏବଂ ପାରମ୍ପରିକ ବିଶ୍ୱାସର ଗଭୀର ଯୋଗସୂତ୍ର ରକ୍ଷା ପାଇଁ ବାର୍ତ୍ତା ଦେଇଥାଏ । ଯାହା ଦ୍ରୁତଗତିରେ ପରିବର୍ତ୍ତନ କରୁଥିବା ସମାଜରେ ପରମ୍ପରାର ନିରନ୍ତରତା, ସରଂକ୍ଷଣ, ସାଂସ୍କୃତିକ ପରିଚୟ ଓ ବୁଝାମଣା ସଙ୍ଗେ ସୁସଂଗତ ସ୍ଥାୟୀ ଜୀବନଯାପନ ପାଇଁ ବାର୍ତ୍ତା ପ୍ରଦାନ କରିଥାଏ ।

ସହାୟକ ଗ୍ରନ୍ଥସୂଚୀ :

1) Elwin, Verrier, A Tale of The Gonds, Subhi Publication, Gurugram, Hariyana .
2) Meheta, B.H, Gond of central Indian highland, vol. - I, II . Concept publishing company, Bali Nagar, New Delhi, 1984 .
3) Karcham, Dr. Tulsi, Gond janjeevan aur sanskriti, Indian books .
4) Kushram, Roopsingh, Gond Janjatiya geet, Adivasi lok kala evam boli vikash academy aur Madhya Pradesh cultural institution .
5) Paul,Anuradha,The Gonds Genesis History and Culture, National Book Trust, India.
6) ଭୋଇ, ଡକ୍ଟର ଜଗଦୀଶ, ଗଣ୍ଡ ଜନଜାତିର ସମାଜ ଓ ସଂସ୍କୃତି ।
7) ପଟ୍ଟନାୟକ, ଜିତେନ୍ଦ୍ର, ଜଙ୍ଗଲ ଉହାଡେ ଜହ୍ନ, ଗୋଣ୍ଡ ଜୀବନ ଓ ସଂସ୍କୃତି, କ୍ରିଏସନ, ଟଙ୍କପାଣି ରୋଡ଼, ଭୁବନେଶ୍ୱର ।

ଅନ୍ତରଙ୍ଗ ଆଳାପ :

ଗୋଣ୍ଡ, ପ୍ରକାଶ । ରେଳା , ଆନନ୍ଦ । ମର୍କାମ , ଜଗତ ।
ଗୋଣ୍ଡ, ଶିବ । ଶ୍ୟାମ, ଦିନେଶ, ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ସାକ୍ଷାତକାର, ୨୫. ଫେବୃଆରୀ , ୨୦୨୬